

Utvandrerne

Målgruppe: 5.- 8. trinn

Tid: 2 timer. Kan deles i økter over to dager steg 1-6 og 7-9

Aktuelle fag: norsk, samfunnsfag, tverrfaglig tema demokrati og medborgerskap

Læringsutbytte for elevene:

I *Utvandrerne* utforsker elevene tematikken utvandring/innvandring gjennom å leve seg inn i situasjoner og ta perspektivet til en familie som utvandret fra Norge til Amerika i en av de store utvandringsbølgene på 1800-tallet. Elevene får mye trening i muntlige og skriftlige ferdigheter i utforsking av situasjonene.

Undervisningsforløp av:

Kari Strand

Læringsressurs:

Utvandrerne er en del av Drama- og teaterpedagogenes digitale læringsressurs med opplæringsfilmer: <https://dramaogteater.no/laeringsressurs/>

Læringsressursen er produsert med midler fra Utdanningsdirektoratet.

Redaksjon Drama- og teaterpedagogenes læringsressurs: Kari Strand, Ingvild Margrethe Birkeland og Barbro Børli Løkken.

Utstyr og forberedelser:

- Utskrift av steg for steg oppskrift med rammefortellinger
- Presentasjon med foto til rammefortellinger (se materiell, PowerPoint)
- Erteposer eller f.eks. papir krøllet til en ball
- Koffert
- Lapper og blyanter til steg 2 (bruk gjerne farget ark som du klipper opp)
- Kofte, sjal, forkle, hatt e.l. til rollefigur Ragnhild/Lars Haugen
- Amerikabrev, skriv teksten med håndskrift på et ark. Legg i konvolutt. Tekst se steg 3
- Post-it/papirlapper til steg 5
- Markeringstape til steg 5. Tape opp/marker et område på gulvet som skal være dekk på amerikabåten før dere starter
- Skriveark til elevenes Amerikabrev til steg 8
- Rydd klasserommet slik at pultene og stolene er stilt inn til veggen, og dere har et åpent rom dere kan jobbe i. Pulter og stoler langs veggen brukes i steg 7 og 8.

Undervisningsforløpet steg for steg:

1. Oppvarming: Velg en by

Hvis det er mange elever og to som kan lede øvelsen, kan det være lurt å dele klassen i to grupper.

Instruksjon:

- Stå i en sirkel
- Alle velger en by hver i et annet land, en by du kunne ha lyst å flytte til hvis du måtte flytte. Hvis en annen har sagt byen er den «tatt» og du må velge en annen, slik at alle har forskjellige byer.
- Kast i fast mønster. Start med én ertepose. Lærer starter med å kaste erteposen til en elev i sirkelen og sier navnet på byen sin. Denne eleven kaster så videre til en annen elev, og slik fortsetter det til alle i sirkelen har fått erteposen. Da kaster den siste tilbake til lærer, som starter en ny runde. Alle skal kaste til den samme hver gang. Pass på å ikke kaste erteposen/byen, hvis den som skal få den ikke er klar. Lærer kaster inn flere erteposer etter hvert, så det blir mer fart over det.

2. Hva ville du tatt med deg

- Plasser en koffert i rommet
- Del ut en lapp til alle elevene. På lappen skal de skrive de tre viktigste tingene de ville tatt med seg hvis de måtte pakke det de hadde i en koffert og flytte til et annet land.
- Elevene skal stille seg i en kø foran kofferten og gå frem to og to for å legge lappen oppi kofferten. Når de har lagt den oppi, setter de seg i en halvsirkel.
- La noen elever få trekke en lapp, og lese høyt hva som står på den for klassen.

3. Amerikabrevet

(Elevene blir sittende i halvsirkelen fra forrige øvelse).

Hva menes med lærer-i-rolle:

I denne drama-aktiviteten skal du som lærer gå inn i rolle for å strukturere og lede leken og rollespillet rundt temaet dere utforsker.

Lærer-i-rolle:

Introduksjon til kollektivt spill.

Forbered elevene på at når du tar på deg kofte/sjal/forkle/hatt, går du inn i rollen som Lars eller Ragnhild Haugen.

Forklar til elevene: Når vi begynner spillet skal jeg være Lars/Ragnhild. Jeg har fem barn fra 3 til 13 år og er bonde på Haugen, en liten gård i Norge. Tante, onkel, besteforeldre og oldeforeldre bor også her. Dere skal være alle dem som bor på gården i spillet. Vi går tilbake i tid, dette skjedde i 1892 for ... år siden.

A. Situasjon og replikker til Lars/Ragnhild Haugen:

- «Vi har fått et brev fra Amerika! Jeg og mor/far har tenkt mye etter at vi fikk dette brevet. Nå vil vi at dere skal få høre hva onkel Elias skriver».
- Åpne konvoluttene og les opp brevet (skrevet med håndskrift på ark).

Kjære familie på Haugen

Takk for brevet. Jeg ber om unnskyldning for at jeg ikke har svart før. Oss har det gått bra med siden sist jeg skrev. Vi har unngått sykdom og andre ulykker. Det er nå femten år siden jeg dro fra Norge. Alle de fire barna våre går på den amerikanske skolen, og ikke den norske. De snakker godt engelsk og gjør det bra. Som dere vet, fikk vi et stort jordstykke da vi kom hit. Nå har vi dyrket mye av jorda. Avlingene er så store her i Amerika at vi kan selge mye tobakk, mais og korn. Vi har tjent mye penger de siste årene. Jeg kan låne bort penger til billetter til Amerikabåten for Lars, Ragnhild og barna. Dere kan få det mye bedre her i Amerika. Det er fortsatt mye ledig jord her i området. La høre fra dere hva dere tenker om det.

Elias

- “Vi må ta denne muligheten nå. Som dere vet er det ikke nok jord å dyrke på for å leve av det med så mye folk på gården, det er jo egentlig onkel Ola og tante Edvarda sin gård nå, og det er ingen andre jobber å få. Dere gamle besteforeldre og oldeforeldre (se, pek på noen av elevene), tante Edvarda har sagt at hun vil ta seg av dere når vi drar. Ja, vi har jo snakket om dette lenge nå. Vi reiser – til Amerika!”

B. Drømmen om Amerika. Kollektivt, improvisert spill.

La denne sekvensen gå raskt, det dreier seg om å bygge opp entusiasme for å utvandre til Amerika.

Instruksjon:

Fordel kollektive roller til elevene.

Lærer går ut av rollen som Lars eller Ragnhild, og setter elevene ut ifra hvor de sitter i halvsirkelen gruppevis i roller: «Nå er dere de yngste barna på gården, dere er ungdommene på gården, dere er de gamle - besteforeldre og oldeforeldre som skal bli igjen i Norge».

Lærer-i-rolle som Lars eller Ragnhild:

- Forslag til spørsmål: “Hvordan håper vi det blir i Amerika?” Nå vil vi høre litt fra alle sammen. Vi begynner med meg, og så tar vi runden».
- Lærer kan gjerne si noe sånt som entusiastiske “ja! og ...” eller “kanskje det” ut fra hva som passer når ordet sendes videre rundt i ringen til elevene som er gruppevis i roller. Hør med de yngste, ungdommene og de gamle som skal bli igjen om hvordan de håper at det blir for familien i Amerika.

4. Avskjed med slekten og Norge

A. Rammefortelling del 1

Lærer leser/forteller rammefortelling del 1 og viser historiske foto på smarttavle/vegg fra PP (se materiell). Historiske foto brukes som en del av den fiktive rammefortellingen for å gi tydelige bilder av hvordan det kunne ha vært.

Lærer forteller:

Barna ble kjempeglade når moren/faren (velg ut fra hvem som leste opp Amerikabrevet) sa at de skulle utvandre til Amerika. De ville til Amerika! Men foreldrene ble alvorlige. De sa at Amerika var fryktelig langt borte. Hvis de reiste dit, kunne kanskje ikke barna se noen fra slekten igjen før de selv var blitt gamle og grå. Bestefar hadde ikke lyst til at sønnen Lars og familien skulle reise fra ham, slik som den andre sønnen hans Elias hadde gjort for femten år

siden. Men bestemor sa: Dette er den beste sjansen barna kan få. Vi må tenke på barna, ikke på oss gamle.

Onkel Elias sendte noe som het "prepaid tickets" til et skip som skulle ta dem helt til New York i Amerika. Det var billetter som de skulle betale tilbake etter hvert når de hadde fått seg en gård. Fra New York skulle de ta tog og båt videre. Da det nærmet seg reisedagen, pakket de klær og ting som kunne få plass i reisekister som de hadde snekret til turen. Det var ikke så veldig mye, de måtte også ha plass til mat og utstyr til å lage mat med til rundt 16 dager på skipet.

- Vis foto av hest og vogn med reisekister foran gårdshus (se PP materiell):

Den dagen de skulle reise, var det vanskelig å komme seg av gårde. De skulle si ha det til tante Edvarda, onkel Ola og fetterne og kusinene sine, til besteforeldrene og oldeforeldrene. Det tok lang tid, for de visste at de nok aldri kom til å møte de gamle igjen.

B. Rolleintervju:

- Del klassen i grupper på ca 6 elever, hver gruppe setter seg i en ring.
- Gruppet/lærer velger ut to på hver gruppe som skal bli intervjuet i rolle. Den ene skal være en bestemor/bestefar som skal bli igjen i Norge. Den andre skal være et av barna som skal utvandre til Amerika.
- Gruppet skal finne på gode spørsmål og intervju den gamle og jenta/gutten om hva de tenker om det at familien skal flytte til Amerika. Det gjør at vi blir bedre kjent med hvordan rollefigurene tenker.

5. Reisen til Amerika

A. Rammefortelling del 2

Lærer forteller:

- Vis to foto av amerikabåt mens du forteller dette avsnittet

Lars, Ragnhild og de fem barna så ut av et lite rundt vindu på skipet, men kunne ikke se land noe sted. Det eneste de kunne se var bølger og himmel, og skipet gikk hele tiden opp og ned i bølgene. Hele familien ble skikkelig kvalme. Det var fullt av folk på båten. De bodde i en slags seng eller bred benk med halm i et rom sammen med mange andre familier, og det luktet svette og oppkast i det trange rommet. Reisen var veldig lang, men ikke bare kjedelig. De voksne om bord var flinke til å fortelle historier, og så sang de mange sanger sammen. På den måten ble ikke dagene så lange. Etter fire uker kunne de se land. De var kommet til Amerika!

- Vis foto av Frihetsgudinnen

Da båten nærmet seg New York sto de ute på dekk, og kunne se Frihetsgudinnen, en kjempestor statue på en liten øy i havna. Skipet fikk ikke lov til å legge til i havna i New York. Alle passasjerene måtte gå i land på en liten øy som het Ellis Island for å bli kontrollert.

- Vis to foto fra Ellis Island

Det første var legesjekk. Familien stilte seg i en lang kø. Mens de sto og ventet så de en familie som ble stoppet i legesjekken og sendt videre til et annet rom. Familien gråt og var lei seg. De snakket om at de ikke fikk komme inn i Amerika fordi en av dem var syk, og derfor måtte de i karantene, kanskje måtte de reise tilbake til Norge. Lars, Ragnhild og barna så på

hverandre. De kjente seg fortsatt kvalme etter flere uker på havet. Tenk om en av dem hadde fått en farlig sykdom!

Etter å ha ventet lenge, kom de endelig frem til enden av køen der de skulle bli undersøkt av en lege. Alle sammen ble undersøkt etter tur, mens resten av familien ventet nervøst. Legen fant ikke noe galt, de klarte sjekken og fikk reise videre med en liten båt som gikk fra Ellis Island inn til New York. Derfra skulle de reise videre med tog til Onkel Elias og familien.

B. Bildeteater. Reisen til Amerika

1. Øving før visning

Instruksjon:

Del elevene inn fire grupper på ca 5-8 elever. Plasser gruppene slik at de får hvert sitt arbeidsområde.

Elevene får 2-3 min på å lage frysbilder.

De skal huske positurene til visning for de andre gruppene.

To grupper lager frysbilde av:

Lars, Ragnhild og barna har vært på havet i 16 dager. Nå seiler skipet inn mot land i den kjempestore byen New York. De står ute på dekk og ser Frihetsgudinnen.

To grupper lager frysbilde av:

Lars, Ragnhild og barna på Ellis Island, øya der innvandrerne blir sjekket. En lege undersøker om familien har alvorlige, smittsomme sykdommer, for å finne ut av om de kan få slippe inn i Amerika eller ikke.

2. Visning

Amerikabåten kommer frem til New York - Frihetsgudinnen

(Tape opp/marker et område på gulvet som skal være dekk på skipet. Kan gjøres på forhånd)

Vis bildet av Frihetsgudinnen på smartboard/veggen. Samle alle elevene inne i det markerte "rommet" som er ute på dekk. De to gruppene som har laget frysbilde 1 (fra ankomsten der de ser Frihetsgudinnen) gis plass for å vise etter tur.

- Visningen starter med de to gruppene som viser frysbilde 1 etter tur. Resten av elevene, som er publikum til visningen, får post-it lapper der de skal skrive hva personene på bildet tenker. De skal feste lappen på en av rollefigurene. Velg om lærer leser opp tanker fra lappene, eller om elever kommer frem og leser opp fra lappene.

Ellis Island, legesjekk i den store hallen

Sceneskifte. Bytt til bilde fra den store ankomsthallen på smartboard/veggen. Marker/vis hvor køen dere skal stille dere i begynner. Før denne visningen av frysbilder "stiger dere i land" fra Amerikabåten, går en liten runde i klasserommet og stiller dere i en lang kø for legesjekk i den store ankomsthallen på Ellis Island.

- Deretter visning og deling av forslag til rollefigurenes tanker på samme måte som med Frihetsgudinnen, nå med de to gruppene som viser frysbilde 2 fra legesjekk på Ellis Island.
La først den ene gruppa med frysbilde fra legesjekken i enden av køen vise det. Resten av elevene, som er publikum til visningen, får post-it lapper der de skal skrive hva personene på bildet tenker. De skal feste post-it lappen på en av rollefigurene. Velg om lærer leser opp tanker fra lappene, eller om elever kommer frem og leser opp fra lappene. Gjenta med neste gruppe som har laget frysbilde av legesjekken.

6. Amerika – den nye verden

Verdenskart

Snakk med elevene om hvor Lars, Ragnhild og barna dro: Amerika. Vis på verdenskart (PP eller kart i klasserommet) hvor langt de reiste med Amerikabåten.

Rammefortelling del 3. Lærer forteller:

Familien fra Norge var det som ble kalt nybyggere, folk som reiste fra Europa til Amerika for å starte et nytt liv. I løpet av 100 år, fra 1820-1920 utvandret rundt 800.000 folk fra Norge til Nord-Amerika.

I Amerika bodde det allerede urbefolkning da folk begynte å flytte fra Europa til Amerika. Langt nord i Amerika var de for det meste nomadefolk. De reiste fra sted til sted og slo leir med teltene sine, som de kalte tipi, på forskjellige boplasser. De levde av å jakte på bøfler og andre dyr, og av å sanke bær og planter. Siden de reiste rundt i store områder, hadde de ikke satt opp gjerder rundt jorden sin.

De amerikanske myndighetene delte ut jord til nybyggere. Nybyggerne var folk som ville lage gårder. De fikk kjøpt jorden ganske billig, mot at de lovet å dyrke opp jorden og være der i minst fem år. Det var mange nordmenn som valgte å bli nybyggere. Urbefolkningen fikk reservater, mindre områder de kunne bo i. De var ikke fornøyde med det, siden de ikke kunne reise så langt og fritt som de hadde gjort før.

PAUSE eller dag 2 hvis Utvandrerne gjøres over to dager

7. Livet i Amerika

A. Rammefortelling del 4. Lærer forteller:

Lars, Ragnhild og barna deres var nybyggere. De var kommet til Amerika for å få seg et stykke jord, og bygge en gård. Og jord fikk de, like mye jord som på en storgård hjemme i Norge! Den var i nærheten av gården til onkel Elias, som hadde lånt dem penger til Amerikabåten. Der hvor den nye gården skulle bygges var det udyrket jord, jord hvor det aldri hadde vært plantet noe før. Lars og Ragnhild så at det ble veldig mye arbeid.

- Vis foto av stor gård

Men når de så på den store gården til Elias og kona hans Martha, som de hadde hatt i 15 år nå, fikk de lyst til å begynne å spa i jorda med en gang.

- Vis foto av torvhytte og nybyggerfamilie

Og det gjorde de! De bygget først en liten hytte, og så flyttet de ut til sin egen gård. De lagde benker av trestammer og brukte den store reisekisten til bord, og så skulle de skaffe seg bedre møbler etter hvert. Hus og låve trengte de og, men det fikk bli om et par år. Først måtte de lage åkre. De fikk låne okser og en vogn og dro ut for å rydde stein og røtter. Litt etter litt fikk de gjort klar den første åkeren. Der sådde de hvete og mais.

Lars og Ragnhild ville at de tre eldste barna som var 9, 11 og 13 år gamle skulle begynne på en norsk skole. De hadde hørt at det fantes en ikke så langt unna. De var redde for at barna skulle begynne å snakke norsk på en så merkelig måte som barna til Elias og Martha. Da Elias og Martha fikk høre om det, sa de at det var det dummeste de hadde hørt. Barna måtte jo lære seg engelsk! Det var det viktigste for å klare seg i Amerika.

-Vis bilde av lekeclass/amerikansk skole

Etter å ha tenkt seg om bestemte de seg for å sende barna på den vanlige amerikanske skolen. Barna var helt nye i Amerika og kunne bare noen få ord engelsk, så de var veldig spente da de begynte på skolen. Hjemme på gården snakket de bare norsk. Foreldrene møtte nesten bare andre norske, så de ble ikke så gode i engelsk. Det bodde hundrevis av folk fra Norge i området.

- Vis bilde av norsk kirke i Amerika, nybyggere

Familien gikk i kirken hver søndag. Lars og Ragnhild var ikke helt fornøyd med presten. I kirken møtte de mange andre norske, som heller ikke var helt fornøyde. De ville ha en sånn prest som de hadde hatt i Norge. De fikk samlet inn penger og fikk en prest sendt fra Norge. Han skulle reise rundt til forskjellige steder hvor det bodde mange norske, og komme til deres kirke åtte ganger i året. Foreldrene fikk sammen med andre foreldre laget en norsk søndagsskolegruppe for barna, der de møttes for å lære historier fra bibelen hver eneste søndag. De var veldig letta da de fikk til det.

I tillegg til å arbeide masse på gården, gå på skolen, i kirken og på søndagsskole ble det jo tid til litt av hvert av andre ting og. De hadde fått et nytt liv – i Amerika. Her ser dere bilde av huset de fikk satt opp etter to år:

- Vis bilde av et nybygger-hus

B. Rolleintervju:

Instruksjon:

- Elevene skal skrive ned tre spørsmål de vil stille til de største barna i familien Haugen som er 9, 11 og 13 år gamle. Her kan de gjerne sitte individuelt på pultene langs veggene og skrive spørsmål.
- Still opp tre stoler på gulvet, be elevene sette seg i en halvsirkel på gulvet
- Tre elever skal starte med å være i rolle som de tre eldste barna i familien og svare på spørsmål fra klassen. Bytt ut disse tre elevene etter et par spørsmål, så flere får prøvd seg på å svare.

8. Amerikabrevet. Skrive i rolle

Instruksjon:

- Elevene velger hvem de vil være i familien Haugen. I rolle som den gutten/jenta/voksen de vil være skal de skrive et brev til a) bestevennen de hadde før de dro fra Norge eller b) besteforeldrene.
- Kanskje vil du fortelle noe om den lange reisen, om gården dere holder på å lage, om hvordan det var å begynne på skolen og hva du liker best med å bo i Amerika? Eller noe annet?
- Be noen av elevene lese opp brevet de har skrevet

9. Avslutning

Ta gjerne en runde der elevene deler tanker om hva som kan være likt i dag for de som utvandrer og blir innvandrere i et nytt land.

Om Utvandrerne

I undervisningsforløpet *Utvandrerne* brukes muntlig fortelling for å formidle et tema elevene skal lære om, og ulike dramaaktiviteter for å utforske temaet. I delen om livet i Amerika er det lagt vekt på noen sider ved det norsk-amerikanske miljøet, som at de hadde mye kontakt med hverandre, at førstegenerasjons innvandrerne lærte mindre engelsk enn barna og at de fikk hentet en prest fra Norge. Eksempler på andre situasjoner er avskjeden med dem som blir igjen i Norge og å holde kontakt med dem. Dette er sider som har likhetstrekk med nyere innvandring til Norge, og kan bidra til flerkulturell forståelse ved at fortiden brukes som et speil for å forstå samtiden.

I *Utvandrerne* er det lagt inn en rekke skriveoppdrag underveis i forløpet, der elevene får bli med på å videreutvikle historien innenfor en rammefortelling. Elevene blir motivert til å skrive, og skriveingen sikrer at det er rom for å få frem *alles* tanker og spørsmål, som så deles muntlig. Det er lagt opp til ulike måter å dele de skriftlige spørsmålene og tankene på underveis, gjerne ved at man leser opp andres tekst. Dette er med på å bygge fellesskap. Det er klassens «vi» som sammen utvikler rammefortellingen.

Til slutt i undervisningsforløpet møter elevene drama-aktiviteten skrive i rolle. Der kombineres det å ta en annen persons perspektiv som blant annet kan bidra til å utvikle forståelse og empati – og det å få en impuls til å skrive med en annen stemme enn sin egen. Elevene har blitt godt kjent med karakteren før de skriver et Amerikabrev i rolle som han/henne.

Det å gjøre om læreboktekster til korte fortellinger er et godt grep for å formidle og levendegjøre fagstoffet, og for å skape situasjoner elevene kan utforske videre. Prøv gjerne ut det å lage korte rammefortellinger knyttet til andre temaer dere skal utforske og la elevene gå inn og arbeide videre med temaet gjennom ulike drama-aktiviteter.